

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

PƏRVANƏ İSMAYIL qızı PAŞAYEVA

İNGİLİS DİLİNDƏ DİNİ MİFOLOJİ LEKSİKANIN
AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏSİ
PROBLEMLƏRİ

5714.01 – Müqayisəli-tarixi və müqayisəli tipoloji dilçilik

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2018

İş Bakı Dövlət Universitetinin Ümumi dilçilik kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbərlər: AMEA-nın həqiqi üzvi,
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Nizami Qulu oğlu Cəfərov

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Abbas Qurban oğlu Abbasov

Rəsmi opponentlər: filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Azad Yəhya oğlu Məmmədov

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Yeganə Mirzəxan qızı Abbasova

Aparıcı təşkilat: AMEA-nın Hind-Avropa dilləri və Ümumi
dilçilik kafedraları

Müdafiə _____ 2018-ci il saat ____-da Azərbaycan Dillər
Universiteti nəzdində elmlər doktoru və fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.02.081
Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1014, Bakı şəhəri, Rəşid Behbudov küçəsi, 134.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dillər Universitetinin kitabxanasında tanış
olmaq olar.

Avtoreferat _____ 2018-ci ildə göndərilmişdir.

D.02.081 Dissertasiya Şurasının elmi katibi,
filologiya üzrə elmlər doktoru, dosent: Həmidə Əhməd qızı Əliyeva

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. İngilis dilinin frazeoloji sistemində xüsusi lay təşkil edən mifoloji və dini leksikası Azərbaycan dilçiliyində müqayisəli aspektdə öyrənilməmişdir. Beynəlxalq münasibətlərin, dillərarası və mədəniyyətlərarası əlaqələrin genişləndiyi, bədii əsərlərin, xüsusən də xalq yaradıcılığı nümunələrindən olan epos və dastanların qarşılıqlı tərcüməsinə diqqətin artdığı müasir dövrdə bu problemin həllinə böyük ehtiyac duyulur. Mifologizm və dini leksika poetik dilin əsas üslubiatributlarından biri olsa da, tədqiqatçılar onu daha çox tarixi və tarixi-mədəni planda öyrənməyə cəhd göstərmiş, milli və antik mifologiyanın bəzi məsələlərinə müraciət etmiş, qərb mifologiyasını çox zaman diqqətdən kənar qoymuş, ingilis mifologizmlərinin mənşəyi, tarixi-semantik və funksional-semantik xüsusiyyətlərini araşdırmamış, onların frazeoloji vahidlər yaratma imkanlarını, frazeologizmlərin tərkibində işlənməklə mənaya əlavə olunan linqvokulturoloji mahiyyəti aşkara çıxarmamışlar. Tərcümə və dilin öyrənilməsi, ünsiyyət prosesində istifadə olunması baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edən ingilis dili mifoloji və dini leksikasının öyrənilməsi dilçiliyin həm nəzəri, həm də praktik məsələlərinin həlli üçün də mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Yüksək obrazlılığı, rəngarəng semantik çalarları ilə seçilən mifoloji və dini frazeologizmlər ingilis dilinin frazeoloji, eləcə də üslubi sistemində önəmli mövqe tutmaqla yanaşı, bu dildən başqa dillərə, o cümlədən də Azərbaycan dilinə tərcümə prosesində milli mədəniyyətin xüsusiyyətlərinin düzgün inikasını vacib vahidlər toplusunu təşkil edir. Ona görə də tərcümədə onların adekvat, həmçinin ekvivalent qarşılıqlarının müəyyənləşdirilib işlədilməsi vacib şərtidir. Mövcud material göstərir ki, ingilis dilində tərkibində dini-mifoloji leksika olan obrazlı ifadələrə, idiomlara kifayət qədər çox rast gəlinir və belə vahidlər haqqında yetərli məlumata malik olmadan orijinal mətnin dəqiq tərcüməsini vermək, obrazlı ifadələrin üslubi funksiyasının doğma dildə düzgün çatdırmaq böyük çətinliklərə səbəb olur. Tərcüməçidən həm ingilis dilinin milli-mədəni dəyərlərinə aid informasiya daşıyan frazeoloji vahidlərin ifadə etdikləri mənalara yaxından bələd olmaq, belə obrazlı ifadələrin üslubi, emosional keyfiyyətlərini qorumaqla doğma dildə vermək, daha doğrusu, üslubi-emosional şəkildə təqdim etmək bacarıqları tələb olunur. Qeyd olunan bilik və bacarıqları əldə etmək imkanını reallaşdırmaq, ilk növbədə, ingilis ingilis dini-mifoloji leksikasının kompleks şəkildə linqvistik tədqiqatını tələb edir ki, bu nöqtəyi-nəzərdən dissertasiya işinin olduqca aktual və praktik əhəmiyyət daşıyan

məsələ həsr olunması təsdiqini tapır.

Tədqiqatın aktuallığını şərtləndirən ən vacib cəhətlərdən biri Azərbaycan dilçiliyində ingilis mifoloji leksikasının öyrənilməməsidirsə, digəri bütövlükdə mifoloji leksikanın gənəlməxususluğu ilə bağlıdır. Dini-mifoloji leksikanın tədqiqi məsələsinə müraciət etmək, təkcə funksional-üslubi planda poetik üslubiyatın mətnin semantik təhlili prinsipləri kimi fundamental problemlə bağlılığı, məcazların funksional-semantik xüsusiyyətlərinin aydınlaşdırılması baxımından diqqəti özünə çəkir.

Tədqiqatın obyektinə və predmetinə. Tədqiqat işinin obyektini ingilis mədəniyyətinin tərkib hissəsi olan mifologiya və dinlə bağlı ingilis dilində yaranmış dini-mifoloji leksika və frazeologizmlər, predmetini isə həmin leksik təbəqənin metaforlaşma xüsusiyyətləri, üslubi-kommunikativ funksiyaları, onların ekvivalent tərcüməsinin metod və üsullarıdır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın əsas məqsədi ingilis dilində mifoloji və dini leksikanın, onların iştirakı ilə əmələ gələn frazeologizmlərin ekvivalent tərcümə metod və üsullarını müəyyənləşdirməkdir. Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələrin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur:

- ingilis mifoloji leksik korpusunu təyin etmək,
- üslubi semantikaya malik olan metoforlaşmış mifologizmləri müəyyənləşdirmək;
- ingilis dini leksikası ilə tanış olmaq, metoforik-üslubi semantikaya malik olan dini leksikanı müəyyənləşdirmək;
- ingilis mifoloji və dini leksikasında əks olunan metoforik üslubi semantikanın Azərbaycan dilinə tərcümədə saxlamağa imkan verən funksional-semantik ekvivalentləri və təsviri tərcümə vasitələrini müəyyənləşdirmək.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Ondan irəli gəlir ki, ingilis dilindəki dini mifoloji leksikanın metoforik-üslubi funksiyası və onun Azərbaycan dilinə düzgün tərcüməsinə imkan verən leksik və semantik ifadə vasitələri ilk dəfə olaraq sistemli şəkildə, geniş dil materialı əsasında tədqiq olunur. Dini mifoloji leksikanın iştirakı ilə formalaşan frazeologizmlərin lingvokulturoloji aspektdən öyrənilməsi də işin elmi yeniliyinə aid olub bu sahədə ilk araşdırma kimi diqqəti cəlb edir.

Dissertasiyanın tədqiqat metodları. Tədqiqat zamanı əsasən, tarixi, təsviri, müqayisəli-tutuşdurma metodlarından istifadə edilmişdir.

Bu metodların köməyi ilə dil materiallarının ümumiləşdirilməsi mümkün olmuş, frazeoloji birləşmələrə substansiya və funksiyaların vəhdəti olan asimmetrik dil sistemi kimi yanaşılmış, onların

müxtəlif sistemli dillərdə tərcümə spesifikasiyası araşdırılmışdır.

Dissertasiyanın nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Tədqiqat işinin nəticələri ingilis mifoloji və dini leksikasına və onun üslubi-kommunikativ funksiyasına həsr oluna biləcək gələcək tədqiqat işləri üçün nəzəri mənbə rolunu oynaya bilər.

İngilis mifoloji və dini leksikasının üslubi-kommunikativ funksiyası və onun Azərbaycan dilinə tərcümə üsullarına dair əldə olunan elmi nəticələr ingilis dilinin leksikasının üslubi xüsusiyyətlərinin dolğun şəkildə öyrənilməsində və onların başqa dilə tərcüməsində praktik əhəmiyyət daşıyır.

Mifoloji və dini leksikanın kommunikativ aspektdə tədqiqi və onun üslubi funksiyasının etnolinqvistik baxımdan öyrənilməsi bütövlükdə tərcümə nəzəriyyəsinin inkişafında vacib bir addım sayıla bilər. Tədqiqatın nəticələrindən ingilis dilinin leksikologiyası, frazeologiyası, habelə lingvokulturologiya ilə bağlı xüsusi, seminar və mühazirələrdə oxuna bilər.

Tədqiqat prosesində toplanmış materiallar əsasında ingilis dilinin dini mifoloji leksikanın izahlı və tərcümə lüğətlərini hazırlamaq mümkündür. Dissertasiya işindən ingilis dini mifoloji mətnlərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsinə dair metodik vəsaitin yazılmasına təbiiqini tapa bilər.

Mövzunun işlənmə dərəcəsi: İngilis dilində dini və mifoloji leksikanın üslubi funksiyasına və onun tərcüməsinə xüsusi tədqiqat həsr olunmasa da, həm xarici dilçilikdə, həm də Azərbaycan dilçiliyində dolayısı ilə dini mifoloji leksikanın tədqiqinə dair bəzi araşdırmalar aparılmışdır.¹

Tədqiqatın işçi fərziyyələri aşağıdakılardır:

1. Dini mifoloji leksika etnosun tarixi, mədəniyyəti, həyat tərzi və coğrafi məskunlaşma ərazisi, dünyagörüşü ilə bağlı olub linqvokulturoloji mahiyyət daşıyır.

2. Mifoloji leksikanın əsas mənbəyini qədim miflər, dastan və eposlar təşkil edir.

3. Mifoloji leksika qədim dilin xüsusiyyətlərini və izlərini özündə saxladığına görə tarixi leksikologiya müstəvisində öyrənilməlidir.

Müdafiəyə təqdim edilmiş müddəalar:

- din və mifologiya ingilis dilinin üslubi-metaforik leksikasının yaranmasına güclü təsir etmiş mühim mədəni laylardır;

¹ Потебня А.А. Слова и миф. М.: Правда, 1989, 623 с.; Rosenberg D. World Mythology. An Anthology of the Great Myth and Epics. Mc Graw Hill Glencol, 1999, 722 p.; Садыхова Г. Фразеология, восходящая к Библии и Корану. Баку: Elm və Təhsil, 2014, 311 с. və s.

- ingilis dilinin dini-mifoloji leksikasının iştirakı ilə yaranan frazeologizmlərdə lingvokulturoloji məna yer alır;
- dini-mifoloji leksik vahidin semantikasi lingvistik və ekstralingvistik amillərin təsirinə məruz qalır;
- Azərbaycan dilində ingilis dini-mifoloji leksikasının üslubi-metaforik funksiyasının tərcüməsinə imkan verən semantik ekvivalentlər mövcuddur və onların üzə çıxarılması bu dilin üslubi metaforik ifadə vasitələrinin funksional-semantik təhlilini tələb edir;
- tərcümə prosesində dini və mifoloji leksikanın üslubi- metaforik mənalarının kontekstə səviyyəsində müəyyənləşdirilməlidir;
- tərcümə prosesində baş verən transformasiyaların xarakteri dini və mifoloji leksikanın sematik imkanları ilə təyin olunur.

Tədqiqatın aprobeşiyası. İş Bakı Dövlət Universitetində yerinə yetirilmişdir. Mövzu ilə bağlı ölkəmizdə və xaricdə 9 elmi məqalə çap olunmuşdur. Tədqiqat işinin müxtəlif müxtəlif konfranslarda məruzələr edilmişdir.

Tədqiqatın strukturu. Dissertasiya giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın “Giriş” hissəsində mövzunun aktuallığı, işin elmi yeniliyi, nəzəri və praktik əhəmiyyəti əsaslandırılır, tədqiqatın obyektı, predmeti, məqsəd və vəzifələri, metodları, işlənmə dərəcəsi, fərziyyəsi, işin aprobeşiyası, dissertasiyanın quruluşu haqqında məlumat verilir, müdafiəyə təqdim edilmiş müddəalar təqdi edilir.

I fəsil “Milli mədəniyyət dilin leksikasının mənbəyi kimi” adlanır və müvafiq istiqamətə aid bu fəsildə mədəniyyətin dillə qarşılıqlı vəhdəti, onun dilin leksik sisteminə təsiri məsələləri şərh olunur. Burada müxtəlif alimlərin konsepsiyalarının icamalı verilir (E.Sepir, A.A.Potebnaya, E.M.Vereşşagin, B.T.Kostomarov, C.Kramş, Lakoff, M.Conson və başqaları). Dilin inkişafında özünü kulturoloji amilin xüsusi rolu vardır Mifologiya başqa xalqlarda olduğu kimi ingilis xalqının da həyatında iki aspektdə – mədəniyyətin bir qolu və onun dilin leksim ifadə, deyim frazeologizmlərində izini saxlamaqla əks olunmuşdur.

Dilin mədəniyyətin tərkib hissəsi kimi fəaliyyəti hər bir xalqın dilində olduğu kimi, ingilis dilinin, leksikologiyasında da realiyalar adlanan

özünəməxsus leksik qatda formlaşdırılmışdır.¹ Yalnız ingilis dilli xalqların dillərində müşahidə olunan, digər dil daşıyıcıları üçün anlaşıqsız olan bu leksik vahidlərin tərcümə və ünsiyyətdə nəzərə çarpan bir sıra çətinlikləri zaman-zaman dilçilərin diqqətini cəlb etmiş, onların tədqiqatlarına aid əşya və predmetlərin adlarını ifadə edən müxtəlif aspektlərdə araşdırma obyektinə olmuşdur.

Fəslin birinci yarım fəsilə "Mədəniyyətlə dilin əlaqəsinin tədqiqindən" adlanır. Birinci milli mədəniyyəti, başqa dillərdə leksik ekvivalenti olmayan realiləri öyrənilir. Dilçiliyin bu sahəsinin tədqiqatçılarından olan S.Vlaxov və S.Florin realiyaları aşağıdakı şəkildə səciyyələndirirlər: "Realilər bir xalqın həyatına (məişətinə, mədəniyyətinə, sosial və tarixi inkişafına) aid olan başqa xalqlar üçün obyekt və məfhumlar, söz və söz birləşmələridir".²

Dil mədəniyyətlə ayrılmaz vəhdətdə götürən etnolinqvist E.Sepir dil ilə xalqın həyatı və mədəniyyəti arasındakı əlaqəni əsaslandırılmışdır. Tədqiqatçı dili cəmiyyətin həyatının və dünya görüşünün ayrılmaz bir hissəsi hesab edərək, göstərir ki, dil nəinki xalqın keçmiş mədəni tarixini öyrənməyə kömək edir, o həm də mədəniyyətin gələcək inkişafını şərtləndirir. O, dilin sosial gerçəkliyə bələdçi olduğunu, sosial problemlər və sosial proses ilə bağlı insan təfəkkürünü xeyli dərəcədə şərtləndirdiyini göstərir. Onun fikrincə, dil olmadan gerçəkliyə uyğunlaşma, ünsiyyət qeyri-mümkündür.³

Dilin mədəniyyətin inikası olduğunu qəbul edən C.C.Gumperz və S.C.Levinsona görə mədəniyyət dil vasitəsilə düşüncə tərzimizə təsir edir və başqa dillərin qavranılmasında üzləşdiyimiz çətinliklər də məhz onunla

¹ Kramsch C. Language and Culture. Oxford University Press, 2009, 134 p; Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. University of Chicago Press, 1980, 168 p; Sapir E. Language, Culture and Personality. University of California Press. 2009, 154c.; Верещагин Е.М., Костомаров Б.Т. Лингвострановедческая теория слова. М.: Русский язык, 1980, 320 с.; Гумбольдт В. Характер языка и характер народа// Введение в языкознание. М.: Академический проспект, 2005.; Оцепекова В.В., Язык и Культура. М.: Изд-во Каро, Санкт - Петербург, 2006, 336 с.

² Влахов С., Флорин С. Непереводимое в преводе. М.: Международные отношения, 1986, 416 с.

³ Sapir E. Selected writings of Edward Sapir in Language. Culture and Personality. University of California Press, 1949. p. 162.

əlaqədardır ki, dillərin arxa planında bizə tanış olmayan mədəniyyət və psixologiyalar dayanır.¹

G.P.Lakoff və M.L.Conson dilin semantik quruluşunda mədəniyyətin geniş təmsil olunduğunu qeyd etməklə onu idiomatik sistem əsasında araşdıraraq göstərir ki, gerçəklik müxtəlif dillərdə fərqli şəkildə, müxtəlif metaforik vasitələrdə öz inikasını tapır.²

Böyük Britaniya xalqına məxsus dini mərasimlər, ayinlər ictimai şüurun formaları olan dini, psixoloji və fəlsəfi dünyagörüşlərin məhsuludur və bütün bunları tərkib hissələrinə ayırmaq mümkün deyildir. İngilislərin mifologiyası və inancları çoxşaxəli, rəngarəngdir və onların meydana çıxmasında bu və ya digər tarixi hadisənin ciddi rolu olmuşdur.

Britaniyanın tarixinə, etnik etnoqrafiyasına, mədəniyyətinə, inanclarına və dini quruluşuna aid sözlər ancaq burada danışılan ingilis dilinə aid reali hesab olunur. Çünki ingilis dilinin başqa variantlarında eyni mənada işlənmiş, onlar yalnız Britaniyanın həyatına aid konkret məfhumları ifadə edir. Biz müxtəlif mədəniyyətlərdə yaşayıb, müxtəlif dillərdə danışdığımızdan fərqli şəkildə də düşünürük. Məsələn, Amerika mənşəli Amazon tayfalarının dilində “bir”, “iki” və digər say adlarını, və “çoxlu” mənasını bildirən sözlər olsa da, onlar heç də dillərdə olan bütün say adlarını bildirən sözlər yoxdur.

Bir sıra dilçilərin iddiasına görə, bu da özlüyündə mədəniyyət fərqiindən qaynaqlanır, çünki həmin tayflar puldan istifadə etmədiklərindən onların dəqiq rəqəmlərə də ehtiyacları da olmamışdır.

Birinci fəslin ikinci yarım fəslə “Milli-mədəni realilər və dil realiləri” adlanır. Dildə konnotativ (fiqurativ) mənə əldə etmiş dil vahidlərinin geniş bir qrupu metaforlardır. Kristin Denham və Anne Lobeck müəllifləri olduqları “Linguistics Everyone” adlı kitabında metaforların səciyyəvi xüsusiyyətlərini və tiplərini təsvir etmişlər. Birinci tipə aid etdikləri ölü metaforlar (dead metaphors) gündəlik nitqdə işlənən daşlaşmış metaforlardır və hamı üçün anlaşılıq ifadələrə çevrilmişdir. Məsələn, He is blind to new ideas (hər fən, “o yeni ideyalara kordur”) cümləsində blind (“kor”) sözünün “anlama qabiliyyəti olmayan” mənasında işləndiyi məlumdur.

İkinci tipə aid edilən qarışıq metaforların (mixed metaphors)

¹ Gumperz. J.J. and Levinson S.C. Rethinking Linguistic Relativity. Cambridge University Press, 1960. p. 1.

² Lakoff. G., Johnson M. Metaphors we Live by. University of Chicago Press, 1980, p. 162.

semantikasını dil daşıyıcılarına aydın olsa da, başqa dil daşıyıcıları üçün əlavə aydınlaşdırma tələb edir. Məsələn, “Hit the nail on the head” öz müstəqim mənası (“başına mıxı çalmaq”) ilə yanaşı fiqurativ metaforik mənanaya da malik olub, ingilis dilində “hər hansı məqsədə nail olmaq” mənasında da işlənir. Azərbaycan dilində ingilis dilinə məxsus frazeologizmin semantik frazeoloji ekvivalenti olmadığı təqdirdə, onun anlamında əlavə izah verilir. Bu zaman denotativ üslubi məna ayırı-ayrı dövrlərə aid informasiyaların birləşdirilməsini tələb edir. Məsələn “Gog and Magog” mifoloji ifadəsi sabit söz birləşməsi olub, dilin frazeoloji lüğətinə daxildir. Qədim rəvayətlərdə Roma işğalı dövründə Britaniyada məskunlaşmış iki nəhəng irqi təmsil edən bu surətlər Bibliyada Tanrı krallığının gələcək düşmənləri kimi təqdim olunur.

Tərcümə prosesində bu ifadənin obyekt dilə transformasiyası məhz təsvir və yaxud izah vasitəsilə mümkündür. Məsələn, xristian mifologiyasında ən güclü şəxslərdən biri hesab edilən şeytan (“şeytan”) ingilis dilində xeyli söz və ifadələrin yaranmasında iştirak etməklə yanaşı, çoxmənalılığı ilə seçilir. Məsələn, şeytan bir çox hallarda “şeytan niyyətə malik olan şəxs” konnotasiyasına malik olur: That devil will do everything he can injure you. “O iblis sənə xətər gətirəcək hər şeyi edə bilər”.

Şeytan sözü bəzən “sərgüzəştlərin vurğunu olan coşqun şəxs” mənasında işlənir: He is a devil with the ladies. “O, qadınların dəlisidir”: Be a devil and have another drink “Cuşə gəl, içkidən bir az da iç”.

Bəzən isə şeytan güclü narazılıq ifadəsidir: What a devil happened? “Bu nə bəladır düşdük”: Who the devil is he? “O nə iblis adamdır”.

Land of Nod (hərəkət “Nod torpağı”) frazeologizminin bədii, emosional mənası “yuxuda”, “yuxu aləmində” deməkdir. Belə frazeologizmlərin tərcüməsi çətinlik doğurur, lakin bununla belə, onların hər hansı bir dildə müəyyən üsullarla tərcüməsinin verilməsi mümkündür.

İkinci fəsil “İngilis dilinin mifoloji leksikası” adlanır və iki yarım fəsildən ibarətdir. Bu fəsildə mifologiyanın ingilis dilinə təsiri mexanizmi araşdırılır. Əksər hallarda müxtəlif fiziki və mənəvi qüvvəyə, bacarığa malik olan surətlərin adlarının ingilis dilində həmin qüvvə və bacarığın emosional, üslubi ifadə vasitələrinə çevrilmələri aşkara çıxarılır, bu da göstərir ki, ingilis milli mədəniyyətinin tərkib hissəsi olan mifologiya dilin leksikasının zənginləşməsində, həm də onun üslubi ifadə vasitələrinin genişlənməsində böyük rolə malik olmuşdur. Təbiət və cəmiyyətlə bağlı hadisələrin əsl mahiyyətini anlama bilməyən, onların qarşısında aciz qalan insanların bu hadisələri fəvqəltəbii qüvvələrlə əlaqələndirərək, yaratdıqları əfsanə, əsatirlərdəki təsəvvürlərini əhatə edir. Dini inancları əks etdirən

mərəsimlər, rituallar, cadugərlik və s. təbiətdə eləcə də ictimai həyatda baş verən hadisələrin gerçək xarakterinin başa düşülməməsi, dərk olunmaması nəticəsinə ortaya çıxmışdır. Bir çox tədqiqatçıların fikrincə, mifologiya ilə dil bərabər inkişaf yolu keçmiş, daima bir-biri ilə qarşılıqlı münasibətdə olmuşdur. Naturmifoloqlar, antropoloji məktəbin nümayəndələri, strukturalistlər və b. mifin dərkə yönündə bir sıra fundamental konsepsiyalar işləyib hazırlamışlar. İkinci fəsilin birinci yarım fəslə “İngilis mifologizmlərinin mənbələri” adlanır. Bu yarım fəsildə ingilis mifləri və onların ingilis söz yaradıcılığında, ingilis dilinin leksikasının zənginləşməsində rolu ön planda dayanır. Mifoloji varlıqları bildiren adlar, həmçinin də onlardan törəmə şəkilçiləriylə yaranan çoxsaylı sözlər və eləcə də onların iştirakı ilə düzələn frazeologizmlər bu paraqrafda tədqiq olunur. Belə vahidlərdən bəzilərini təhlilə cəlb edək.

Glamour (“sehr”, “əfsun”) şotland mənşəli olub, ilk dəfə olaraq ingilis ədəbiyyatında işlənmişdir. Bu söz hətta ingilis frazeologiyasına da daxil olmuşdur: to cast a glamour over – “sehrləmək”, “cadu etmək”, glamour girl “əfsunlayıcı (gözəl) qız”.

Ullagone “ölünü ağlama”, “ağı”. İrland dilindəki olagon, ologon, olagan (“ağı”) sözüdür.

Coronach “dəfn ağısı”, “dəfn musiqisi”, İrland dilindəki koronach, corranach (“dəfn ağısı”) sözüdür. Araşdırmalara görə, həmin söz comh (“birgə”) və ranach (“ağlama”) tərkib hissələrindən ibarətdir.

Qədim kelt mifologiyası ilə bağlı olub, ingilis dilinə daxil olmuş sözlərdən biri də druid (“şaman”) sözüdür. Kelt mənşəli derw (“doğru”, sözümdən olduğu güman edilir. Odur ki, bu sözü “fala baxan”, “öncəgören” kimi də mənalandırırlar. Qədim ingilis dilindəki dry (sehrbaz”) sözü də druid ilə bağlıdır.

Kelpie şotland mifologiyasına əsasən, at şəkilində olan su pərisidir və o, insanları suda batırır.

Taisch (“ölən adamın ruhu”) qayel folkloruna aiddir.

Beltane (“bir may”). Bu gün də büt pərəst irlandlar ocaq qalayır və heyvanları ocağın üstündən keçməyə məcbur edirlər.

İrland tərcüməçiləri və ingilislərin inamlarına görə, vasitəçilərin (mediumship) köməyi ilə ruhlarla ünsiyyətə girmək mümkündür. Onlar inanırlar ki, ölənlərin ruhları müxtəlif səbəblərdən əvvəllər yaşadıkları yerlərə baş çəkir (haunted houses). Qəbristanlarda mövcud olan ruhları onlar ghouls və vampires adlandırırlar. Onlar həm də əfsanələrdə haqqında danışılan damdabacaya (brownies), mələklərə (elfs), qoblinlərə (goblins), zərərverici ruhlara (gremlins) inanırlar.

Bu əfsanəvi məxluqları bildirən adların bəziləri ingilis dilinə də nüfuz etmiş və sözdüzəldici şəkilçilər qəbul edərək müxtəlif nitq hissələri kimi işlənməkdədir. Misal üçün, ghool ismi -ish şəkilçisinin əlavəsilə ghoolish (“qulyabanısayacağı, “qulyabaniyəbənzər”) sifəti və -ness şəkilçisinin əlavəsilə ghoolishness (“qulyabaniyəbənzərlik”) ismi əmələ gətirir: Some people take a ghoolish delight in visiting the scenes of road accident.

Mələklərə inam, xüsusilə İngiltərə və Amerika Birləşmiş Ştatlarında geniş yayılmışdır. Puritanların mifik görüşləri əsasında ABŞ-da mələklərə (fairies), cadugərlərə (witches) və əfsunçulara (hags) dərin inam formalaşmışdı və bu inanclar əhalinin müəyyən qismi arasında hələ də güclü olaraq qalır. Bu varlıqların adları dildə emosional çalarlıqlar əldə etmişdir. Misal üçün, kiçik boylu sehrli varlıq kimi təsəvvür olunan fairy ingilis dilində “homoseksual kişi” mənasını da qazana bilmişdir.

İngilis və amerikalıların inanclarında onların cadugərlərə qarşı mübarizəsi üsulları da öz əksini tapır. Onlar cadugərləri evə buraxmamaq üçün evin girəcəyinə süpürgə, yastığın altına isə ələk (sifter) qoyurlar.

Əhalinin inamına əsasən, bir çox əşyalar sehrli qüvvəyə malikdirlər: at nalı (horse shoe) və yaxud dovşan pəncəsi (rabbit’s foot) yaxşı taleh bəxş etmək (for good luck) qüvvəsi ilə tanınır. At nalını qapıya üzü yuxarı vurmaqla onlar xoşbəxtliyin evi tərk etməsinə mane olmaq istəyirlər.

Amerikalıların digər bir inancına görə, ciblərində “bəxt senti” (a lucky penny) saxlamaq uğur gətirir. Tələbələrin inancına görə, imtahana köhnə qalstukla getmək uğur gətirir.

Müxtəlif peşə sahiblərinin özlərinə məxsus olan inancları vardır. Məsələn, gəmidə uğursuzluq yaradan bəzi insan və əşyalar vardır ki, onlar da “a Jonah” adlanır Daş-qaşlarla bağlı da xeyli miqdarda inanclar mövcuddur. Misal üçün, doğum günü kiminsə bağışladığı daş-qaşı (birthstone) üstlərində gəzdirmək ingilislər arasında geniş yayılmış və lakonik ifadə vasitəsi kimi dilin lüğət tərkibinə daxil olmuşdur: If you were born in July, then your birthstone is a ruby “Sən iyulda anadan olmuşsən, sənin daş-qaşın yaqut olmalıdır”.¹

“İngilis mifoloji frazeologizmlərinin tərcüməsi məsələsi” adlanan ikinciyarım fəsildə dini mifoloji leksikanın tərcüməsi məsələlərinə həsr olunmuşdur.

Müxtəlif mədəniyyətləri təmsil edən xalqların dillərində sosioloji, mədəni, psixoloji və başqa amillərin təsiri nəticəsində eyni məfumu ifadə

¹ Longman Dictionary of English Language and Culture. Longman, 1998, p. 172.

edən tam leksik-semantik ekvivalentlərə az hallarda rast gəlinir. Buna əsaslanan tədqiqatçılar leksik-semantik ekvivalentin olmadığı məqamlarda fikrin düzgün çatdırılmasına imkan verən funksional uyğunluq konsepsiyasına əsaslanırlar. Bir dildən başqa bir dilə tərcümə zamanı funksional uyğunluğu təmin edən dil vasitələrindən istifadə olunması realilərin hərfi tərcüməsinin doğurduğu çətinlikləri aradan qaldırmağa imkan verir. Tərcüməçi orijinala o zaman bədii cəhətdən daha yaxın olur ki, o, funksional baxımdan orijinala tam uyğun olan variantı seçir. Tərcüməçinin vəzifəsi orijinalın elementlərini və strukturunu olduğu kimi yaratmaq deyil, onun funksiyasına uyğun element və strukturları seçməkdir.

İ.Levinin fikrincə, biz orijinala o zaman bədii cəhətdən yaxın oluruq ki, biz zahirən uyğun gələn formanı deyil, orijinala funksional baxımdan uyğun gələn formanı seçirik.¹

Tərcümə də çətinlik doğuran dil vahidləri söz və söz birləşmələrinin müxtəlif qruplarını əhatə edir. Onların arasında reklam şüarlarından evfemizmədək, klişedən slenqədək müxtəlif tipli leksik laylar vardır. Ayrı-ayrı söz və ifadələrin bir qisminə ekspressivlik dərəcəsi yüksək olur onların başqa bir dilə tərcüməsi böyük təcrübə tələb edir. Məsələn üçün ingilis dilində “qorxuya salmaq” məfhumunu bildirən to frighten, to horrify və to gorgonize fərləri fərqli expressivlik dərəcələrinə malikdir və onların Azərbaycan dilinə tərcüməsində “qorxuya salmaq”, “vahiməyə salmaq” məfhumunu ifadə edən fərqli sinonimik ifadələrdən istifadə etmək zəruridir. Əks halda ingilis dilindəki bu və ya digər ifadənin üslubi funksiyasını düzgün çatdırmaq mümkün olmur. İngilis dilindəki to frighten felində “qorxuya salmaq” məfhumu üslubi baxımdan neytral olub, heç bir ekspressivlik bildirmirsə, to horrify eyni məfhumun daha yüksək dərəcəsini (“dəhşətə salmaq”), mifoloji mənşəli to gorgonize isə ən dəhşətli qorxu anlayışını ifadə edir.

Mifologizlərin tərcüməsi tərcüməçinin doğma dilin üslubi leksik sistemi ilə nə dərəcədə tanış olmağından və onun təcrübəsindən asılıdır. İngilis dilində tərkibində devil (“iblis”) sözünün işləndiyi what a devil happened? ifadəsi hərfən “nə şeytan baş verib” mənasında olsa da, bu struktur Azərbaycan oxucusunda ifadənin semantik-üslubi mənası barədə təsəvvür yaratmır. Halbuki onun üslubi-semantik çalar Azərbaycan dilində başqa strukturda — “Bu nə bələdir düşdük” şəklində dolğun əks olunur.

¹ Левый И.Состояние теоретической мысли в области перевода / Мастерство перевода. М.: Советский писатель, 1970, с. 416.

Şotland dilindən ingilis dilinə mifologizm kimi orta əsrlərdə daxil olmuş glamour (“sehir”, “əfsunlama”) sonralar geniş üslubi funksiya əldə etmişdir: “cazibə”, “lətafət”, “ovsun”: Foreign travel has never lost its glamour for me “Xarici ölkəyə səyahət mənim üçün öz cazibəsini heç zaman itirməmişdir”; They know they’ll get bigger audiences if they give the parts to glamour girls rather than talented actresses - “onlar başa düşürlər ki, rolları istedadlı aktrisalara deyil, məftunedici gözəl qızlara versələr daha çox tamaşaçı qazana bilərlər”. Obyekt dildə düzgün ekvivalentin seçilməsi bir çox faktorların qarşılıqlı təsiri nəticəsində reallaşır. Bu amillərə hər şeydən əvvəl, tərcüməçinin intellektual səviyyəsi, qarşılaşdırılan dilləri daşıyan xalqların milli-mədəni xarakteri və dünyagörüşlərinin uyğunluq dərəcəsi, eləcə də orijinal mətdəki situativ və kommunikativ əlamətlərin obyekt dildə yenidən formalaşdırılması şərtləridir. Məsələn, heaven (“səma”) sözünün ingilis dilindəki semantik yükündəki spesifik cəhət, onun bəzən təəccüb və narahatlıq bildirən tərkibdə işlədilməsi həmin tərkibin Azərbaycan dilinə tərcüməsində heç də “səma” sözünün işlədilməsini tələb etmir. Çünki Azərbaycan dilində “səma” sözü həmin semantikanı, yəni narahatlıq ifadə edən tərkib daxilində işlənir. İngilis dilində heaven sözünün semantik yükünə daxil olan “tanrı” anlayışı onun Heaven help us if the newspaper ever find out about us (“Tanrı bizi qəzetlərin bundan xəbər tutmasından qorusun”) cümləsində işlənməsinə imkan versə də, gördüyümüz kimi, Azərbaycan dilinə tərcümədə biz “səma” sözünü deyil, “tanrı” sözünü işlətməli oluruq. Mifologizmlərin bir dildən digərinə həm təsviri, həm də üslubi çalar vasitələrilə tərcüməsinin mümkünlüyü bir sıra mifoloji leksik vahidləri əhatə edir.

Mifologizmlərin kiçik bir qrupunun Azərbaycan dilinə tərcüməsində təsviri üsuldan istifadə olunur. Bu bir tərəfdən həmin mifologizmlərin qaynaqlandığı kulturoloji fonun obyekt dil daşıyıcılarına tanış olmaması, digər tərəfdən isə onların daşdığı konnotativ mənanın Azərbaycan dilində öz ifadəsini tapmaması ilə əlaqədardır.

Apple of discord. Əfsanəyə görə, bütün tanrı və ilahələr Peley ilə Thetisin toyuna dəvət almış, bu isə Eris adlı ilahəni (the goddess of discord) qəzəbləndirdiyindən o, əlində qızıl alma toy salonuna soxularaq intiqam almağa cəhd edir. Lakin bir-birinə rəqib olan üç ilahə – Hera, Afina və Afrodita dərhal onun bu hərəkətini lənətləmiş, Zevs bu problemi həll etməkdən boyun qaçırmış və bu vəzifəni Troya çarı Priamın oğlu Parisə həvalə etmişdir. Afrodita dünyanın ən gözəl qadını olan Heleni, Sparta çarı Menelayın arvadını, Parisə bağışlamağa söz vermişdi. Paris tərəfindən

Helenin qaçırılması on illik yunan – Troya müharibəsinin və nəticədə Troyanın dağılmasının səbəbi olmuşdu. Əfsanədə Afroditanın Heleni Parisə bağışlaması, ona nifaq alma bağışlanması şəklində qəbul olunur. Çünki məhz bu mübahisəli alma Troyanın, Parisin ölkəsinin məhvinə səbəb olur. İngilis dilində apple of discord ifadəsi "nifaq alması" mənasında işlədilir. Azərbaycan dilində analoji üslubi metaforik ifadə vasitəsinin mövcud olmaması Apple of discord mifologizminin ingilis dilindəki konnotasiyasını – “nifaq alması” kimi tərcümə etməyə əsas verir.

Amerika ingiliscəsində apple of discord frazeologizminin semantikasını bir qədər fərqli olub, “şər mənbəyi”, “bəla mənbəyi”, “nifaq alması” kimi tərcümə edilə bilər:

The unfair distribution of wealth will always remain the apple of discord - “Var-dövlətin ədalətsiz bölüşdürülməsi daima bəla mənbəyi olaraq qalacaqdır”.

Furies/furious/fury. Furies yunan mifologiyasında qisas alan ruhları bildirir. Onlar insanların qanını tökənləri izləyir, qatillərdən dəlilik həddinə çatanadək qisas almağa çalışırdılar. Günahkarları cəzalandırmaq funksiyasını daşıyan bu məxluqlar inanclarda yeraltı dünyaya aid edilirlər. Onlar adətən saçlarından ilanlar sallanan qanadlı ilahələr kimi təsvir edilir. İngilis dilində furious ““şiddətli”, “qızğın”, “yırtıcı”, “zalım”. “qəddar” mənalarında işlənir: He will be furious with us if we’re late “Biz geciksək, o bizim üstümüzdə qızacaq”; There was a furious knocking at the door “Qapı şiddətlə döyülürdü”.

Furious eyni zamanda “nəzarət oluna bilməyən əhval-ruhiyyə” konnotasiyasına malikdir: she drove the car at a furious speed. Azərbaycan dilinə tərcümədə furious sözü “dəhşətli” anlamında öz ifadəsini tapır: “O, maşını dəhşətli bir sürətlə sürürdü”.

Furious sözünün konnotativ-emosional mənasını doğma dildə ifadə etmək üçün isə dilin üslubi ifadə vasitələri fonduna müraciət etməyi zəruri edir. İngilis dilində hər hansı frazeologizmin üslubi konnotasiyasını Azərbaycan dilində müxtəlif tipli leksik, leksik-semantik üslubi ifadə vasitələrinin köməyi ilə tərcümə oluna bilər. Məsələn üçün, yuxarıdakı cümlədə “to drive at a furious speed” ifadəsinin tərcüməsi dəhşətli sürətlə sürmək”dirsə, orijinalın üslubi konnotasiyasını Azərbaycan dilində leksik üslubi vasitələrdən biri olan hiperboladan (şişirtmə, mübaliğə), istifadə etməklə tərcümə oluna bilər: “O, maşını lap dəli kimi sürdüyündən, təkərləri sanki yerə dəymirdi”.

Üçüncü fəsil “İngilis dilinin dini leksikası” adlanır və ikiyarımfəsildən ibarətdir. “İngilis dini leksikasının mənbələri” adlanan

yarım-fəsildə ingilis dini leksikası təhlil olunur, ingilis dini leksikasının mənbələrindən bəhs edilir. To be of one mind “bir fikirdə qalmaq”; to answer a fool according to his folly “bir kəslə onun layiq olduğu kimi davranmaq”; at the eleventh hour “son məqamda”; in the twinkling of an eye “bir göz qırpımında”; a wolf in sheep’s clothing “qoyun dərisi geymiş canavar”; to possess one’s soul in patience “səbrini basmaq”; forbidden fruit “haram”; to strengthen somebody’s hand “bir kəsi dəstəkləmək”; to hide one’s light under bushes “istedadını boğmaq”; a drop in the bucket “dənizdə bir damla”; daily bread “gündəlik ruzi”; to heap coals of fire on somebody’s head “bir kəsi utandırmaq” dini mətnlərlə bağlıdır.

İngilis dini frazeologizmlərinin Azərbaycan dilinə düzgün tərcüməsinə imkan verən adekvat frazeoloji baza vardır və bu, tərcüməçinin həmin baza ilə nə dərəcədə tanışlığından bilavasitə asılıdır.

“Dini ifadə və frazeologizmlərin tərcüməsi məsələsi” adlanan ikinci yarım-fəsildə frazeologizmlərin tərcüməsi zamanı yaranan çətinliklərdən bəhs edir.

To these people he is a god (hər-fən, “Bu adamlar üçün o bir tanrıdır”) “Bu adamlar üçün o dahiyənə bir şəxsdir”; “Don’t make money your god (hər-fən, “Pulu öz tanrına çevirmə”) “Pulu hər şeydən müqəddəs tutma”.

Make a god of idiomu “bir şeyə həddən artıq önəm vermək” mənasında işlənir və Azərbaycan dilində “önəm vermək”, “şişirtmək” leksik vasitələrinin köməyi ilə ifadə olunur: He makes a god of his work (hər-fən, “o, öz işini daha çox ilahiləşdirir”) — “O öz işini çox şişirdir”, “O öz işinə hədsiz önəm verir”. Bibliya mənşəli frazeologizmlərin bir çoxu beynəlmiləl səciyyəli olduğundan müxtəlif dillərdə, o cümlədən də, Azərbaycan dilində tam uyğun və yaxud yaxın semantik ekvivalentlərə malikdir. Tədqiqat işi aşağıdakı əsas nəticələrə gəlməyə əsas verir:

- İngilis dilində dini və mifoloji baxışların təsiri altında meydana çıxmış leksik təbəqə ingilis dilinin zənginləşməsində, bu dildə özünə məxsus denotativ və konnotativ mənalı dil vahidlərinin yaranmasında və ingilis dilinin söz yaradıcılığında mənbə rolunu oynamışdır.

- Dini və mifoloji denotat və konnotatların ingilis mətnlərində geniş əhatətliyi, onların əksər hallarda frazeoloji xarakterə malik olması bu dil vahidlərinin obyekt dilə tərcüməsinin üsul və metodlarını müəyyənləşdirməyi zəruri edir. Bu isə öz növbəsində yalnız ingilis mənbə deyil, həm də obyekt dilin frazeoloji sistemi, obrazlı ifadələri ilə dərin tanışlıq əsasında mümkündür.

- Dini və mifoloji leksikanın tərcümə problemlərinin tədqiqi belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki ingilis dilindəki mifoloji və dini konnotasiyaların obyekt dildə semantik, metaforik variantları mövcuddur. Bu halda əsas məsələ onların konkretləşdirilməsi, ümumiləşdirilməsi, adekvat və ya ekvivalent variantların və tapılması problemin həllini asanlaşdırır.

Dissertasiya işinin əsas məzmunu aşağıdakı tezis və məqalələrdə öz əksini tapmışdır:

1. İngilis dilində mifoloji realilərin üslubi-kommunikativ xüsusiyyətləri // Bakı Avrasiya Univeriteti. Sivilizasiya. Civilization. Цивилизация. Elmi-nəzəri jurnal. Bakı, 2014, №6, s.109-113
2. О переводе стилистической функции английских мифологизмов / Научные исследования в сфере гуманитарных наук: открытия XXI века. Материалы I Международной научно-практической конференции. 24-25 октября 2014 г. Пятигорск, 2014. с. 113-118
3. Language and mythology. // Ученые Записки. Таврийского Национального Университета им. В.И.Вернадского. Т. 27 (66), №4, ч. 1 Филология. Социальные Коммуникации. Симферополь, 2014, с. 334-337
4. İngilizcede Mifoloji Sözlük Varlığının Araştırılmasına Dair. // Garbiyat. Bilim Dergisi Sayı1, Temmuz, 2015, İstanbul: Çağaloğlu, 2014, s.199-203 (ISSN: 2149 – 6129)
5. İngilis mifologizmlərinin metaforik funksiyası // Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, Bakı Slavyan Universiteti. Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Elmi məqalələr məcmuəsi. (ISSN-2221-8432). Bakı, 2016, №3, s. 47-51
6. İngilis dini ifadələrinin doğru dildə şərhli məsələsi // Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Naxçıvan Bölməsi. İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat İnstitutu. (ISSN 2311-8482). Axtarışlar. Researches, Cild 6, №3, Naxçıvan, 2016, s. 111-117
7. Milli mədəniyyət ingilis dilinin leksikasının mənbəyi kimi // Bakı Dövlət Universiteti. Görkəmli türkoloq alim, Əməkdar Elm Xadimi, akademik Tofiq İsmayıl oğlu Hacıyevin anadan olmasının 80 illik yubileyinə həsr olunmuş “Azərbaycan filologiyası inkişafının yeni mərhələsi” mövzusunda Respublika elmi konfransının materialları. 2 noyabr. Bakı 2016, s.182-186

8. İngilis dini leksikasının mənbələri // Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, Bakı Qızlar Universiteti. Elmi Əsərlər. Научные труды. Scientific works, Bakı, №3, 2017, s.71-75
9. О переводе Английских мифологических и религиозных фразеологизмов// Эл- Фараби Казахский Национальный Университет имени Аль - Фараби. (ISSN 1563 - 0223). Хабаршы, филология сериясы. Вестник серия филологическая, Алматы "Казак Университети" № 3 (169), 2018, с. 191 - 196

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА РЕЛИГИОЗНОЙ
МИФОЛОГИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА
НА АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ЯЗЫК

Резюме

Диссертация состоит из “Введения”, трёх глав, “Заключения” и списка использованной литературы. Во “Введении” обосновываются актуальность темы, научная новизна, теоретическая и практическая значимость работы; даются сведения об объекте, предмете, целях, задачах, источниках и методах исследования, о степени разработанности темы, положениях, выносимых на защиту, об апробации и структуре диссертации.

Первая глава “Национальная культура как источник лексики языка” состоит из двух подглав. В первой подглаве “Из исследования связи культуры с языком” даётся критический обзор научных концепций и взглядов различных учёных на исследуемую проблему; отмечается роль культурологических факторов в развитии языка; прослеживаются аспекты и особенности отражения мифологии в языке. Во второй подглаве “Национально-культурные и языковые реалии” группируются и анализируются денотативные и коннотативные средства выражения, идиомы, метафоры; отмечается влияние социологических, культурных, исторических и других факторов подчеркивается роль религиозных и мифологических единиц в обогащении лексики языка.

Вторая глава диссертации “Мифологическая лексика английского языка” состоит из двух подглав. В первой подглаве “Источники английских мифологизмов” даётся обзор научных концепций и взглядов ученых на сущность мифов; делаются экскурсы в историю мифологии различных народов, проводятся сравнения и параллели на основе примеров и фактов различных культур. Во второй подглаве “Проблема перевода английских мифологических фразеологизмов” речь идет об особенностях перевода фразеологизмов и трудностях, возникающих в данном процессе. На основе конкретных примеров даётся группировка мифологизмов по принципу их перевода.

Третья глава “Религиозная лексика английского языка” состоит из двух подглав. В первой подглаве “Источники английской религиозной лексики” на основе многочисленных примеров анализируется английская религиозная лексика; во второй подглаве “Проблема перевода религиозных выражений и фразеологизмов” выявляются и разъясняются трудности, возникающие в данном процессе, и даются рекомендации по их устранению.

В “Заключении” обобщаются основные результаты и выводы исследования.

THE PROBLEMS OF TRANSLATION OF THE RELIGIOUS
MYTHOLOGICAL VOCABULARY OF THE ENGLISH LANGUAGE
INTO THE AZERBAIJANI LANGUAGE.

Summary

The thesis consists of an “Introduction”, three chapters, a “Conclusion” and the list of references. “Introduction” contains the substantiation of the urgency of the theme, scientific novelty, theoretical and practical significance of the work, the information about the object, subject, aim and objective methods of the research, the main points to be defended and the structure of the thesis.

The first chapter “National culture as a source of the language vocabulary” consists of two subchapters. The first subchapter called “Research of the connection between the culture and language” contains the critical review of the different scientists’ conceptions and opinions about the studied problem; the role of the culturological factors in the development of the language is emphasized; the aspects and peculiarities of the reflection of mythology are traced. The second subchapter “The national-cultural and language realia” contains the grouping and analysis of the denotative and connotative expressive means, idioms, metaphors; the influence of sociological, cultural, historical and other factors are noted, the role of the religious and mythological units in the enrichment of the vocabulary of the English language is emphasized.

The second chapter “Mythological vocabulary of the English language” consists of two subchapters. The first subchapter “The source of the English mythologisms” contains the review of the scientists’ conceptions and opinions about the essence of the myths; the excursus into the history of the different peoples mythology is carried out; the different comparisons and parallels are drawn on the basis of the examples and the facts of the different cultures. The subchapter called “The problem of the translation of the English mythological idioms” deals with the peculiarities of the translation of the idioms and difficulties of this process. The mythologisms are grouped according to the principle of their translation (description, calque) on the basis of the concrete examples.

The third chapter “The religious vocabulary of the English language” consists of two subchapters. The first subchapter “The sources of the

English religious vocabulary” contains the analysis of the English religious vocabulary on the basis of the numerous examples. The second subchapter is “The problem of translation of the religious expressions and idioms”. The difficulties that occur during this process are revealed and explained; are given necessary recommendations on the results of the research.

“Conclusion” contains the of the summary main results of the research.

Çapa imzalanıb: 02.07.2018.
Format: 60x84 1/16. Tiraj: 100.

«Mütərcim» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125
tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ЯЗЫКОВ

На правах рукописи

ПАРВАНА ИСМАЙЛ ГЫЗЫ ПАШАЕВА

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА РЕЛИГИОЗНОЙ
МИФОЛОГИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА
НА АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ЯЗЫК

5714.01 – Сравнительная-историческая и
сравнительная-типологическая лингвистика

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по филологии

Баку – 2018